

Olli Kleemola

Propagandaa ja aseveljeyttä

Jussi Lehmus (toim.), *Suomen taistelu bolsevismia vastaan*. Docendo, 2022.

VTT, dos. Olli Kleemola. Turun yliopisto, poliittinen historia

Yrittäjä ja historian harrastaja Jussi Lehmuksen löydöt isoisoisänsä, eversti Kalle Lehmuksen jo tuhotuksi uskotusta arkistosta jatkuvat. Viime vuonna ilmestyi *Salaista sotaa – Mannerheimin demari*. Tänä vuonna puolestaan ilmestyi ainutlaatuinen, alkujaan yhden kansallissosialistisen Saksan johtavista kustantamoista, Volk und Reich Verlagin pyynnöstä vuodesta 1943 alkaen koottu kokoelma *Suomen taistelu bolsevismia vastaan*. Sen ilmestyminen estettiin lopulta Suomen sensuuriviranomaisten toimesta vuonna 1944 sotaonnan käännyttyä Saksalle vastaiseksi ja Suomen pyrkiessä kaikin tavoin ottamaan etäisyyttä aiempaan liittolaiseensa.

Suomen taistelu bolsevismia vastaan -teosta ei tee ainutkertaiseksi se, että kyseessä on sensuurin sota-vuosina kieltämä ja nyt julkaistu teos. Tähän kategoriaan kuuluu myös Helena Pilkkeen uudelleen ko-koama, vuonna 2011 julkaistu *Taistelu Aunuksesta*, joka käsittelee Aunuksen aluetta suomalaisen sotapro-pagandan näkökulmasta. Lehmuksen toimittaman teoksen tekee ainutlaatuiseksi se, että kyseessä on sak-salaisten aloitteesta varsin myöhäisessä jatkosodan vaiheessa käynnistetty hanke, jonka olemassaolosta ei sodan jälkeen ole tiedetty.

Hankkeen ainutlaatuisuutta korostaa myös, että suomalaisessa sotapropagandassa pyrittiin jatko-sodan aikana johdonmukaisesti pitämään etäisyyttä saksalaisiin. Saksalaiskustantamon julkaisupyynn-työn suostuminen vielä vuonna 1943 saa epäilemään, oliko teosta alkujaankaan tarkoitus päästää julki, vai oliko kyseessä vain pyrkimys pitää saksalaiset tyytyväisinä tarvittavan ajan. Tämän kysymyksen nostavat teks-teissään esille niin Jussi Lehmus kuin teoksen ”kummeina” toimineet Helena Pilke, Lasse Lehtinen ja Pekka Visuri.

Vaikka aineisto ei ilmeisesti ole säilynyt täydellisenä – tai vaihtoehtoisesti osa kysytyistä kirjoitta-jista ei koskaan toimittanut tekstiään – on teoksen kokonaiskuvan rekonstruointi onnistunut ja se tekee oikeutta sekä kirjoittajille että teksteille. Kirja noudattelee alkuperäiselle kokonaisuudelle suunniteltua ra-kennetta, jonka toimivuudesta voi tosin olla montaa mieltä.

Teoksen avaa Moskovan rauhassa 1940 menetetyn alueen takaisinvaltausta käsittelevä osio, minkä jälkeen siirrytään käsittelemään Itä-Karjalan valtausta. Tämän jälkeen on vuorossa Petsamon ja Sallan suunnan erämaataisteluiden kuvaus. Kronologista alkuosaa seuraa merisotaa käsittelevä temaattinen osio,

sitä puolestaan talven ja kevään 1942 taisteluita käsittelevä osio. Teoksen päättää ilmasotaan keskittyvä osio. Äkkiseltään oudoksuttava vaihtelu kronologisen ja temaattisen esittämistavan välillä lienee alkujaan tarkoitettu palvelemaan sitä, että saksalainen yleisö löytäisi teoksesta heille tuttuja asioita: saksalaisjoukot taistelivat jatkosodassa suomalaisten rinnalla nimenomaan pohjoisen erämaissa ja yhteistyötä tehtiin myös merisodan saralla.

Jos nyt julkaistua teosta vertaa esimerkiksi jatkosodan aikana ilmestyneisiin, TK-kirjeenvaihtajien kirjoituksista koottuihin teoksiin, silmiinpistävin ero on juuri saksalaisten kanssa tehdyn yhteistyön eri muotojen korostuminen. Sota-aikana suomalaisia TK-rintamakirjeenvaihtajia (TK tarkoittaa tässä tiedotuskomppaniaa, Suomen armeijan sodanaikaista propagandayksikköä) suorastaan kehoitettiin olemaan kirjoittamatta saksalaisista, sillä sen tehtävän katsottiin kuuluvan saksalaisten omille PK-miehille (PK=propagandakomppania). Tämä linjaus, joka yleisesti ottaen eittämättä palveli hyvin Suomen tiedotuksellisia sodanpäämääriä, ei ollut kyseessä olevan kirjan kannalta optimaalinen.

Teoksessa on varsin moninainen kirjoittajajoukko, joka käsittää niin rintamakirjeenvaihtajia (esim. Jori Ilanko), kirjailijoita (Erkki Palolampi) kuin myöhemmin huomattavaakin uraa tehnyttä upseeristoa (Sakari Simelius, Antero Svensson). Jussi Lehmus on koonnut napakat esittelyt kirjoittajista heidän tekstiensä yhteyteen, ja useimmista on löytynyt myös kuva.

Monilukuisen kirjoittajajoukon takia teoksen tyyli ei ymmärrettävästi ole yhtenäinen. Joukkoon mahtuu niin erämaamaisemien kauneuden maalailua kuin sotapäiväkirjamaisen niukkaa, kuivahkoa mutta täsmällistä kuvausta taistelutoimien etenemisestä. Yhteistä useimpien kirjoittajien teksteille on nykylukijalle kenties oudoksuttavana näyttäytyvä vankkumaton usko sodan voittoisaan loppuun ja Suomen suureen tulevaisuuteen. Hyvällä syyllä voidaan kysyä, moniko kirjoittajista lopulta aidosti uskoi tähän enää vuonna 1943. Osa kirjoittajista tosin toteaa tekstin yhteyteen liittämässään kommentissa käyttäneensä pohjana jotain aikaisempaa tekstiään.

Lehmuksen toimitustyö mahdollistaa lukijalle katsauksen sodanaikaisen tiedotustyön kulissien taakse: useimpiin teksteihin on liitetty kirjoittajan aikanaan saama toimeksianto ja moniin myös teksteistä annetut kommentit. Teokseen on liitetty myös Wiljo Tuompon ja Kalle Lehmuksen laatima toimeksiantokirje kirjoittajille sekä majuri Olavi Valtosen aikanaan käsikirjoituksesta antama lausunto, missä hän puuttuu kuitenkin lähinnä yksityiskohtiin kuten taktisten seikkojen paljastamiseen.

Kuten Lehmus johdannossaan toteaa, lyhenteiden aukikirjoittamista ja kielenhuoltoa lukuun ottamatta tekstejä ei ole muutettu millään tavalla. Lehmus on sen sijaan täydentänyt käsikirjoitusta kuvituksella, joka on hänen näkemyksensä siitä, miten kirjaa olisi saatettu aikanaan kuvittaa. Pääosin kuvavalintoja voidaan pitää uskottavina, mutta Veikko Pesoniuksen tekstiä Kiestingin suunnan raskaista erämaataisteiluista tuskin olisi kuvitettu otoksella saksalaisten isännöimästä upseeriston alkoholipitoisesta aseveli-illasta Kiestingissä (s. 232), etenkin kun tekstissä kerrotaan, miten miehet sairastuivat maattuun tuntikausia märällä suolla ilman ruokaa. Myös kuva venäläisten kiduttamasta upseerista (s. 216) olisi epäilemättä jäänyt sotasensuurin haaviin.

Lukija jää ehkä kaipaamaan yhtä kuvituksen lajia, jonka puutteen myös aikalaiskommentoijat nostavat toistuvasti esille: karttapiirroksiset olisivat auttaneet asettamaan teksteissä kuvatut taistelut osaksi laajempaa kokonaisuutta. Epäilemättä karttoja olisikin teokseen lisätty, mikäli sen toimitus olisi aikanaan edennyt. Karttojen tekeminen nyt julkaistuun versioon olisi arvatenkin ollut liian vaivalloista ja kallista, mutta ehkä tähän olisi voinut löytää jonkin ratkaisun?

Jussi Lehmus on tehnyt merkittävän kulttuuriteon tuomalla julkisuuteen jatkosodan propaganda-koneiston tähän mennessä tuntemattoman tuotoksen. Teoksen arvoa lisää maltillisen, teksteille oikeutta tekevän toimitustyön lisäksi myös onnistuneesti käyty dialogi sotahistorian nykytutkimuksen kanssa. Kokonaisuudessaan teos on tasapainoinen ja ajankuvana mielenkiintoinen. Avoimeksi jää jo alussa esitetty

kysymys siitä, oliko tämän kirjan kirjoittaminen aikanaan hanke, jonka tuloksena piti olla propagandaa, vai oliko koko hanke vain saksalaisille suunnattua propagandaa, jonka ei ollut tarkoituskaan realisoitua? Tähän vastaaminen jää tulevien historiantutkijoiden – ja toivottavasti uusien arkistolöytöjen – vastuulle.